

ДЕКОРАТИВНІ ЯКОСТІ ГОЛОНАСІННИХ РОСЛИН

Гомля Л.М., Свистун Д.Ю.

Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка

Головними в формуванні ландшафтних фітокомпозицій є дендроекзоти, лише незначну участь у цьому процесі беруть автохтонні лісостепові деревні види рослин, а також переселені із інших регіонів України автохтонні там дендросозофіти.

Процес відбору рослин для ландшафтного фітодизайну є досить складним завданням, оскільки потребує врахування не тільки біологічних властивостей рослин, але й декоративності. У сучасному озелененні декоративність стала основною зовнішньою ознакою оцінки стану рослин. Цій проблемі присвячено багато праць. Так, О. І. Колесніков (1974) вважав, що найважливішим показником складу дендрофлори парків є оцінка декоративних ознак дерев і кущів: форми крони, розмірів і кольору листків, плодів, особливостей цвітіння, кольору кори. Вони є досить динамічними, мінливими й відіграють важливу роль у садово-парковому будівництві.

До декоративних якостей деревних рослин належать життєві форми, розміри рослин, форма та розміри крони, форма, будова, колір і тривалість життя хвої (листя), форма стовбура й текстура кори. Ці декоративні якості мінливі, динамічні й відіграють важливу роль у садово-парковому будівництві [2].

Аналізуючи форму крони раритетних дерев і чагарників досліджуваних об'єктів Лісостепу України, нами встановлено, що найчастіше зустрічаються такі форми – пірамідальна, яйцевидна та розлога. Пірамідальну форму крони мають більшість видів роду *Abies*; яйцеподібну – *Juniperus virginiana*. Значно менше таксонів мають сланку та кулясту форми крони [2].

Як зазначає О. І. Колесніков, невід'ємним компонентом форми крони є розміри, колір, форма, листової пластинки, які у значній мірі здійснюють вплив на загальний вигляд декоративності дерев і кущів, підсилюючи щільність, розміри, масу форми крони рослин (Колесніков, 1974). За формою листової пластинки серед раритетних дендроекзотів зустрічаються види із великим листям та середньої величини листям [1].

Голонасінні породи за О. І. Колесніковим (1974) ми поділяємо на такі категорії, беручи до уваги величину хвої:

- з дуже довгою хвоєю (довжиною більше 15 см): *Pinus pallasiana*;
- з довгою хвоєю (10-15 см);
- з хвоєю середньої величини: (5-10 см): *Pinus silvestris*;
- з дрібною хвоєю (1-5 см): *Picea pungens Engelm.*, *Larix decidua Mill.*, *Picea abies*, *Taxus baccata L.*, *Juniperus communis L.*;
- з дуже дрібною хвоєю (0,1-1 см): *Juniperus virginiana*, *Juniperus communis L.*, *Thuja occidentalis*, *Chamaecyparis pisifera*, *Platyclusus orientalis*, *Picea canadensis*.

Декоративні характеристики листя, зокрема забарвлення, створюють різноманітні контрастні кольорові гами. Зміна кольору листя протягом року є основним елементом для підвищення посезонної декоративності в насадженнях парків. Встановлено, що переважають рослини із зеленим кольором листової пластинки та різними його відтінками. Світло-зелене забарвлення листя мають *Larix decidua*, *Thuja occidentalis L.*, *Platyclusus orientalis* та інші. Зелене забарвлення мають такі раритетні дендроекзоти як *Thuja plicata*, *Pseudotsuga menziesii* та інші. Сіро-зелене чи сріблясте забарвлення листя у *Picea glauca Moench*.

Осіньне забарвлення листя є додатковою ознакою для більшості листопадних покритонасінних та деяких голонасінних листопадних видів. Серед порід, які мають декоративне осіннє забарвлення листя належать такі дендросозоекзоти як *Ginkgo biloba L.*, *Larix decidua*.

У хвойних дендросозоекзотів досить декоративні не тільки стиглі, але й молоді шишки, які мають рожеве, червоне, малинове та пурпурово-фіолетове забарвлення (у ялин, модрин, ялиць та псевдотсуги). У яловців декоративні шишкотягоди. Серед них *Ginkgo biloba L.*, *Pseudotsuga menziesii*, *Juniperus virginiana* та інші [2].

За відсутності листя чітко проявляються декоративні ознаки кори. Найбільш яскраво ця ознака декоративності проявляється у таких раритетних дендроекзотів: а) із дрібнотріщинуватою корою – *Ginkgo biloba L.*; б) із глибоко тріщинуватою корою – *Pseudotsuga menziesii* та інші.

Для визначення декоративності деревних рослин ми користувалися методикою Н. В. Котелової та О. Н. Виноградової (1974).

Показники знаходяться в межах від 5,0 до 2,8. Для визначення ступеня декоративності видів ми скористалися наступною шкалою:

- 1 – декоративність слабка (оцінка менше 2,0 балів);
- 2 – декоративність посередня (оцінка 3,0-2,0 балів);
- 3 – декоративність достатньо висока (оцінка 3,1-4,0 балів);
- 4 – декоративність висока (4,1-5,0 балів) [14].

Згідно з цією шкалою до голонасінних рослин з високою декоративністю можна віднести *Pinus pallasiana*, *Larix decidua*, *Picea glauca* Moench., *Juniperus virginiana*, *Chamaecyparis pisifera*, *Picea pungens* Engelm. Достатньо високу декоративність мають *Ginkgo biloba* L., *Thuja occidentalis* L. (див. табл. 1). Група видів із слабкою декоративністю та види з посередньою декоративністю серед досліджуваної дендрофлори не представлена.

Таблиця 1 – Декоративність досліджуваної дендрофлори ботанічного саду ПНПУ імені В.Г. Короленка

Ступінь декоративності рослин	Види
Висока декоративність	<i>Pinus pallasiana</i> , <i>Larix decidua</i> , <i>Picea glauca</i> Moench., <i>Juniperus virginiana</i> , <i>Chamaecyparis pisifera</i> , <i>Picea pungens</i> Engelm.
Достатньо високу декоративність	<i>Ginkgo biloba</i> L., <i>Thuja occidentalis</i> L.

Найважливішими декоративними якостями крони є її розміри та форма. Вони відіграють першочергову роль в архітектурних композиціях, і їх слід враховувати під час проектування садово-паркових об'єктів.

Найбільшого різноманіття голонасінні набули за ознаками крони, хвої (листя), генеративних органів. За формою крони можна визначити конічні, колоноподібні, розлогі, кулясті, яйцеподібні, а за будовою крони – як вертикальні, прямі, загнуті, звисаючі, лежачі, повзучі, звивисті, спіральні, ниткоподібні [3].

Крона деревних рослин формується у двох основних напрямках – вертикальному й горизонтальному. Співвідношення між ними визначає форму крони. Вертикальний розвиток крони може бути: прямим, коли гілки крони спрямовані вгору, а кут між ними і стовбуром гострий, та зворотним, коли гілки опущені донизу і кут між ними та стовбуром становить понад 90°. Залежно від вертикального гілкування крона у дерев може бути різних ширини, протяжності та форми [4].

Крону вважають широкою, якщо її діаметр перевищує 10 м; середньою, коли крона має в діаметрі 5-10 м і вузькою – за діаметра крони 2-5 м. У кущів широка крона має 3-5 м, середня – 1-3, вузька – 0,5-1 м.

За формою крона в деревних рослин буває розлогою (сосна звичайна), пірамідальною, або конічною (гінкго дволопатева, ялини,

більшість ялиць), колоноподібною (форми туї західної, ялівця звичайного), овальною, яйцеподібною, зонтичною, кулястою, плакучою, або повислою (гінкго дволопатева), виткою, сланкою (ялівець козацький, ялівець горизонтальний).

Декоративні насадження відіграють дуже важливу роль у міському будівництві та благоустрої населених пунктів. Вони є одним з найефективніших шляхів покращення умов проживання мешканців міст, селищ та сіл. Завдяки декоративним насадженням у населених пунктах поліпшуються архітектурно-художній вигляд і мікроклімат, знижується забруднення та тонізується повітря, зменшується шум. Ефективність виконання декоративними насадженнями своїх функцій значною мірою залежить від правильного добору деревних рослин для тих чи інших типів насаджень. Це важливе завдання під час створення декоративних насаджень допомагає вирішувати декоративна дендрологія.

Список використаних джерел:

1. Заповідна дендросозофлора Лісостепу України / НУБіП України; під. ред. С. Ю. Поповича. К.: ТОВ «Аграр Медіа Груп», 2010. 262 с.
2. Калініченко О. А. Декоративна дендрологія: Навчальний посібник. К.: Вища школа, 2003. 199 с.
3. Кондратюк Є. М., Харкота Г. І. Словник-довідник з екології. К., 1987.
4. Кохно М. А. Каталог дендрофлори України. Київ: Фітосоціоцентр, 2001. 72 с.